

Снежана Радић

РАТНА ШТЕТА У ВАЉЕВСКОМ КРАЈУ 1945–1946. – ПРИЈАВЕ –

Архивска грађа о ратној штети, причињеној током Другог светског рата у ваљевском крају, припада грађи пет фондова органа управе, односно среским народним одборима (СНО) који се налазе и чувају у Међуопштинском историјском архиву у Ваљеву (МИАВ). За све срезове, тадашњег Ваљевског округа, укупно има 131 архивска кутија, а свака кутија садржи, у просеку, око 200 пријава ратне штете, односно сачувано је око 26.000 пријава.

Овај део архивске грађе, који се односи на рад среских комисија за ратну штету, припада категорији архивске грађе од изузетног значаја¹ и **по архивистичким правилима треба да је издвојена.**

После Другог светског рата при Председништву народне владе Србије формирана је, 1945. године, Земаљска комисија за ратну штету.² То је период централизованог управљања, па су исти органи власти формиран и у нижим органима локалне управе. Податке о ратној штети, односно попуњене обрасце пријаве ратне штете прикупљали су срезови и обрађивале су их среске комисије за ратну штету, а достављали су их месни народни одбори (МНО) са њихове територије.

Окружни народни одбор у Ваљеву (1944-1947) је, као природна и економска целина, територијално и административно обухватао град Ваљево и пет срезова: Ваљевски (Ваљево), Подгорски (Ваљевска Каменица), Колубарски (Мионица), Тамнавски (Уб) и Посавски (Обре-

1 Сл. гласник СР Србије бр. 18/1979 и Сл. гласник Републике Србије бр. 12/1998.

2 Земаљске комисије за ратну штету у републикама формиране су на основу Уредбе о оснивању Државне комисије за ратну штету, Сл. лист ДФЈ бр. 20, од 10. априла 1945; Исти текст Уредбе, само што је штампана ћиричним писмом и што су наведена имена министара, објављен је у Сл. лист ДФЈ бр. 25, од 24. априла 1945.

новац). У саставу срезова била су 203 МНО са 222.586 становника, хомогеног националног састава, Срба православне вероисповести. Посавски срез, од априла 1947, не припада ваљевском крају, али је зато припојен новоформираном Љишком срезу (СНО Љиг) и то је разлог што се у МИАВ налазе подаци о ратној штети за Љишки срез, али не и за Посавски срез.

СНО Ваљево имао је 55.279 становника, заједно са градом Ваљево (ГНО) и 55 МНО (Бабина Лука, Бачевци, Балиновић, Белошевац, Бранковина, Брезовице, Близоње, Богатић, Бранговић, Бујачић, Вујиноваца, Веселиновац, Горић, Горња Грабовица, Горње Лесковице, Дегурић, Дивци, Доња Грабовица, Доње Лесковице, Драчић, Дупљај, Жабари, Забрдица, Зарубе, Златарић, Јабланица, Јасеница, Јовања, Јошева, Кланица, Клинци, Ковачице, Козличић, Котешница, Кунице, Лелић, Лозница, Лукавац, Пакље, Петница, Попучке, Пријездих, Рабас, Рађево Село, Равње, Ребељ, Ровни, Сандаљ, Седлари, Словац, Совач, Стрмна Гора, Стубо, Сушица и Тубравић).

СНО Ваљевска Каменица имао је 34.252 становника и 27 МНО (Бемужевих, Братачић, Бобова, Врагочаница, Гола Глава, Горња Буковица, Доња Буковица, Драгијевица, Дружетић, Каменица, Лопатањ, Мајиновић, Миличаница, Оглађеновац, Осечина (варош), Осладић, Остружањ, Плужац, Причевић, Сирдија, Ситарнице, Станина Река, Стапар, Суводање, Туђин, Тупанци и Црниљево).

СНО Мионица имао је 40.901 становника и 53 МНО (Бабајић, Берковац, Бошњановић, Брежђе, Буковац, Велишевац, Вировац, Вртиглав, Горњи Врачевић, Горњи Лајковац, Горњи Мушић, Гуњица, Доњи Мушић, Доњи Врачевић, Дучић, Ђурђевац, Јајчић, Кадина Лука, Клашнић, Кључ, Команице, Крчмар, Латковић, Маркова Црква, Маљевић, Мионица (варош), Мионица (село), Мратишић, Мрчић, Наномир, Осеченица, Палезница, Пауне, Паштрић, Пепељевац, Планиница, Попадић, Придворица, Прњавор, Радобић, Рајковић, Ракари, Ратковац, Робаје, Санковић, Славковица, Стрмово, Струганик, Табановић, Тодорин До, Толић, Цветановац и Шушеока).

СНО Уб имао је 38.248 становника и 44 МНО (Бајевац, Бањани, Баталаге, Богдановица, Брезовица, Бргуле, Врело, Врховине, Вукона, Гвозденовић, Гуњевац, Докмир, Звиздар, Зукве, Јабучје, Каленић, Калиновац, Кожуар, Кршна Глава, Лајковац, Лисо Поље, Мали Борак, Мургац, Новаци, Непричава, Паљуви, Памбуковица, Радљево, Радуша, Рубрибреза, Рукладе, Скобаљ, Слатина, Совљак, Степање, Стубленица, Таково, Тврдојевац, Трлић, Трњаци, Уб, Чучуге, Црвена Јабука и Шарбане).

СНО Љиг формиран је, на основу Закона о административно-територијалној подели НР Србије, од 24. априла 1947. године. По истом закону, укинута су Качерски срез са седиштем у Белановици и Колубарски срез са седиштем у Мионици. Од делова њихових територија, формиран је Љишки срез, који је обухватао следеће МНО: Ба, Бабајић, Белановица, Бољковци, Бранчић, Босуте, Врачевић, Горњи Мушић, Доњи Мушић, Доњи Бањани, Драгољ, Дудовица, Дучић, Живковци, Ивановци, Заграђе, Јајчић, Кадина Лука, Калањевци, Козељ, Команице, Латковић, Липље, Љиг, Моравци, Пепељевац, Планиница, Пољанице, Прњавор, Ракари, Славковица, Струганик, Трудељ, Угриновци, Цветановац, Штавица и Шутци.

На основу чл. 7. Уредбе о оснивању државне комисије за ратну штету, донет је Правилник о пријављивању и утврђивању ратне штете, јуна 1945. године.³

Пре формирања комисија за ратну штету, Председништво народне владе, 2. јуна 1945, тражило од ОНО Ваљево да достави податке о ратној штети у Округу „у року од 4 дана користећи најбрже везе, радио, телеграф, телефон и слично”, што је било неизводљиво јер су тек, средином 1945, формиране „Среске комисије за ратну штету”.

Према Уредби и Правилнику задатак комисија био је да поруче, приме и поделе образце грађанству (Образац бр. од 1 до 3 – ПРИЈАВА РАТНЕ ШТЕТЕ), односно да их доставе месним народним одборима (МНО) на њиховој територији. За начин пријављивања ратне штете ангажоване су тадашње друштвено-политичке организације (ЈНОФ, АФЖ, УСАОС и др.), а грађани Ваљева су обавештавани и „непосредном објавом путем добоша”. Комисије су обично имале по 3 члана, и 2 члана одређених за „регистраторе” – евидентичаре. Препорука је да председник комисије буде судија месног суда, а чланови, не само они са најбољим квалификацијама, већ „у сваком смислу пробрани, способни и агилни”.⁴ Надлежност среских комисија састојала се од примања пријава од МНО и њиховом завођењу у уписник, одлучивања по жалбама у пријавама где је наведена жалбено-правна напомена, процењивања ратне штете физичким и правним лицима и регистрација подака о ратној штети у посебно устројене регистре Пријаве су попуњавање у другој половини 1945. и током 1946. Оштећеник је подносио пријаву у месту боравишта, а уколико је оштећена непокретна имови-

³ Сл. лист ДФЈ бр. 44, од 26. јуна 1945.

⁴ МИАВ, фонд: А.1.5.18. Скупштина среза Ваљево – Ваљево, 1944-1967, Среска комисија за ратну штету – Ваљево, Пријаве ратне ште, 1945, кут. инв. бр. 1/1, Распис Председништва ОНО Ваљево, дел. бр. 13, од 8. августа 1945.

ОБРАЗАЦ Бр. 1

ПРИЈАВА РАТНЕ ШТЕТЕ

ПОДНОСИЛАЦ ПРИЈАВЕ

1) Презиме, име очево, име: *Трифунчић Вера Војислав*

2) Занимање: *земљорадница*

3) Стално боравиште: *Београд*

4) Штету пријављује као: оштећеник, наследник — старалац — скрбник — заступник оштећеног.

ПОДАЦИ О ОШТЕЋЕНИНУ

1) Презиме, очево име, име: *Трифунчић Вера Војислав*

2) Године старости: *42*

3) Занимање: *земљорадница*

4) Стално боравиште (место, срез и округ): *Београд, Косовски, Бановски*

5) Народност: *Југослав*

6) Прилажу се обрасци: *др. з. д. б.*

7) Прилажу се докази:

у *Београду*
29. августа 1945. год.

Подносилац пријаве
(својеручни потпис):
Војислав Трифунчић

Месни Народни одбор у *Београду*

Списак број *274*

Примљено дана *29. августа* 1945. год.

ПОТВРДА
О УЧИЊЕНОЈ ПРИЈАВИ РАТНЕ ШТЕТЕ

Месни Народни одбор у *Београду* потврђује да је *Војислав*
Трифунчић по занимању *земљорадница* из *Београда*
 поднео пријаву за ратну штету као оштећеник — заступник — старалац — скрбник —
 наследник оштећеног по занимању

из с тим што је, по извршеној провери Месни Народни одбор, у по-
 гледу личних и породичних података, предмета оштећења, начина на који је штета причињена и
 проузроковача штете:

1) Пријаву потврдио без примедбе:
 2) Пријаву потврдио са следећим примедбама:

Напомена: Овај образац мора да испуни за сваког подносиоца пријаве ратне штете по обрасцима бр. 2 и 3.

на у другој федералној јединици, званичним захтевом од органа управе, поштом су достављани подаци. Податке о ратној штети конфискованих добара достављала је Државна управа народних добара.⁵

Подаци су уношени у обрасце и уписивано је следеће:

Образац бр. 1 – Пријава ратне штете

– Подносилац пријаве (1. презиме, име очево, име, 2. занимање, 3. стално боравиште, 4. штету пријављује као оштећеник, наследник, старалац, скрбник, заступник оштећеног)

– Подаци о оштећенику (1. презиме, име очево, име, 2. године старости, 3. занимање, 4. стално боравиште – место, срез и округ, 5. народност, 6. прилаже обрасце бр. – нпр. 2 и 3; 7. прилажу се докази – обично заклетва), датум, примедбе.

– Списак примљене накнаде на име ратне оштете (нпр. за дрва, месо, вуну, кукуруз и др. у новцу)

– Среска комисија за ратну штету (срез, упис – број, датум)

– Закључак (процена комисије о причињеној штети по образцима 2 и 3, укупна динарска вредност). Рок жалбе је 8 дана.

– Образложење, које потписује председник комисије и два члана.

Образац бр. 2

А. Повреда здравља и тела

Б. Повреда полног интегритета

В. Повреда достојанства и части

Г. Лишење слободе (обавезно уносити ко је спровео лишење слободе, нпр. Немци),

Д. Пљачка радне снаге

Ђ. Штета због оскудице

Образац бр. 3

Штета на имовини и имовинским правима:

а) зграде (градске и сеоске и материјал за довођење у претходно стање),

б) земљиште (воћњаци – број садница, виногради – број чокота, остало: њиве, ливаде...)

⁵ Исто, фонд: А.1.5.15. Окружни народни одбор Ваљево 1944-1947 (ОНО Ваљево), Председништво ОНО 1945, кут. инв. бр. 4, група Љ, в) – Комисија за ратну штету, Распис Земаљске комисије за ратну штету о примени Упутства и Правилника, упућен ОНО Ваљево, 21. септембра 1945, дел. бр. 2126.

- в) шуме (1. дрво за грађу, 2. дрво за огрев – и 1. и 2. у кубним метрима),
- г) стока (1. коњи, 2. рогата марва, 3. свиње, 4. овце и козе, остале домаће животиње)
- д) житарице, индустријске биљке и сточна храна у квинталима = 100 кг (1. пшеница, 2. кукуруз, 3. остале житарице, 4. индустријске биљке, 5. сточна храна – сено, слама...)
- ђ) пољопривредне машине, справе и алатке (трактори, вршалице, сејалице, плугови и др.)
- е) возила (1. теретни аутомобили, 2. особни аутомобили, 3. моторцикли, 4. моторни чамци...)
- ж) покућство и намештај
- з) роба (нпр. кајмак, сир, пасуљ, маст, вуна и др.)
- и) готов новац
- ј) хартије од вредности
- к) имовинска права, разне службености и друго
- л) остала непокретна и покретна имовина (нпр. – 2 м платна за поставу)

За све побројане ставке у обрасцима врло често су тражена додатна објашњења. Тако је постављено и питање, да ли убацивати у штету обвезнице и друге државне папире од вредности. Стигло је обавештење да, све што је депоновано за време окупације и по наређењу окупаторских власти код Државне хипотекарне банке или код Пореске управе, не може се сматрати ратном штетом, јер ће сопственици исте „добити на начин који буде доцније прописан”

На захтев Земаљске комисије за ратну штету у Београду, почетком августа 1945, градски и срески народни одбори су доставили извештаје Председништву ОНО, о саставу – члановима комисија за ратну штету.⁶

Градски народни одбор Ваљево (ГНО) послао је извештај 13. августа да формирао је комисију у следећем саставу: Никола Стефановић, председник и чланови, Светозар Пауновић, судија и Васа Ножица, члан ГНО. За регистраторе су изабрани Мика Марковић и Војна Ћуп. Подручје рада ове комисије обухватало је један већи одбор чији је делокруг рада подељен на шест реона. За сваки реон одређена су два-три повереника који „искључиво раде на тумачењу, попуњавању и прикупљању ратне штете”. У наредном извештају, од 25. августа, ГНО обавештава да је регистратор Светолик Гроздановић и Војна Т. Ћупа, али да су заузети радом на изради бирачких спискова. До тог датума, комисији је пристигло 701 пријава, а решено је само 10. Разлог је, како пи-

6 Исто, кут. инв. бр. 4, група Ј, а) – Извештаји о избору комисија за ратну штету по срезовима Ваљевског округа, дел. бр, 2061, 2084, 2187 и 2392.

шу „да чланови комисије раде узгредно на процени ратне штете, што ни у ком случају не би смело бити, а на име: заузети су у комисији за додељивање привредне помоћи породицама ЈА и др., док се другостепена комисија у Социјалном одељењу ОНОО пуно одмара чекајући да од ове комисије добију материјал да би нешто имала посла...”, и зато моле Председништво да чланове Комисије за ратну штету ослободе од других дужности да би се посветили овом послу јер, како сами констатују, „многа заостају”. За сваки од шест реона – квартова одређено је по 2-3 повереника, а грађанство Ваљева је, и непосредно, објавом обавештавано путем добоша.

Комисија за СНО Ваљево почела је са радом 23. августа у саставу: председник Сима Иванишевић (уједно и председник Комисије за утврђивање злочина окупатора); члан Стојан М. Луковић, судија Среског суда; члан Немања Г. Протић (судија и секретар Повереништва за утврђивање злочина окупатора); и Зорка Лечић – Стефановић, чиновник Социјалног одсека СНО, регистратор. „Месних одбора на подручју ове комисије има 13”.

На седници СНО у Ваљевској Каменици, 16. јула 1945, изабрани су чланови Комисија за ратну штету: Слободан Ивановић, секретар Среског народног суда; Живојин Ковачевић из Осладића и Божа Јевтић из Осечине. Председник није именован. Нешто касније, 10. августа, пристигао је извештај у коме пише да образована комисија, да је отпочела са радом, да подручје рада ове комисије има 12 месних народних одбора и да је председник Божа Јевтић из Осечине, члан Живојин Ковачевић, из Осладића, а да трећи члан комисије који треба да је судија, није одређен. За регистраторе изабрани Стаменко Бранковић из Причевића и Јовиша Ивановић из Горње Буковице.

Почетком августа 1945, СНО Уб изабрао је Комисију за ратну штету за подручје среза тамнавског који „има 27 месних одбора”. Председник комисије био је Џајић Крстивоје, секретар Станојевић Радисав, члан Чанић Јован, регистратори Попадић Милисав, порезник и Јокић Илија, геометар – сви из Уба. Комисија је почела са радом 22. августа, када је дошло до измене састава, јер је Џајић Крстивоје изабран за председника СНО Уб, па је на место председника дошао Чанић Јован, а за члана је изабран Лазаревић Миша. Комисија успешно радила и имала је добру сарадњу са својим месним одборима на терену.

На подручју рада Комисије за ратну штету СНО Обреновац било је 20 месних одбора: „Обреновац, Забрежје, Звечка, Уровци, Кртинска, Ратари, Скела, Ушће, Дрен, Орашац, Вукићевица, Грабовац, Стублине, Велико Поље, Пироман, Љубинић, Јошева, Трстеница, Лончаник и

Милорци”.⁷ Среска комисија је имала следећи састав: председник Никола Р. Анђелковић, судија; чланови Миладин Р. Поповић, адвокат и Душан Ж. Јовановић, абација из Уроваца „који је у исто време и члан Среског суда”, дужност регистратора вршио је Момир М. Прокић, званичник Среског суда, а дужност секретара обављао је Милан М. Бранковић, бивши благајник Општине обреновачке.

Средином 1945. приоритетан задатак органа управе био је формирање комисија за ратну штету, прикупљање података, попуњавање образаца, процена штете и слање извештаја вишим органима. Комисије су имале одређене рокове за решавање пријава за ратну штету, па је Председништво народне владе морало да реагује и 23. августа стигао је телеграм Председништву ОНО да се комисије не „упуштају у непотребне формалности што успорава рад” и да треба да се придржавају добијеног упутства и да свака има „бар једног способног” регистратора.

Преписка је била учестала, нарочито у виду расписа, као нпр. да ли је формирана комисија, да ли су изабрани повереници који искључиво раде на тумачењу и помажу у писању и попуњавању образаца пријава ратне штете. Примера ради тако је, 13. септембра, стигао посебан захтев од Земалске комисије за ратну штету, а по захтеву међународне репарационе комисије, да се до краја месеца доставе подаци о немачкој имовини (списак фирми у којима су Немци били заинтересовани, подаци о индустријским банкама, осигуравајућим друштвима, холдинг друштвима, имовини немачких држављана, заложни рачуни, депозити, депозити у злату и друго и, вредност – пасива и актива). Председништво ОНО Ваљево одговорило је, 9. октобра, да на територији срезова Ваљевског округа нема немачке имовине, осим имовине немачких држављана и да о томе податке могу да дају органи управе а не комисије за ратну штету. Једино је на територији ГНО Ваљево постојао Војно-технички завод, раније фабрика „Вистад”, којем су разне немачке фирме испоручивале материјал током окупације и „потражују укупно 46.709,12 Р.М.”

Ратна штета над људима и људским животима (Образац бр. 2)

У циљу вођења евиденција о начину и величини причињене ратне штете на територије Србије, настале од стране окупатора за време рата, Министарство социјалне политике – Одељење за социјално стара-

⁷ Посавски срез, од априла 1947, не припада Ваљевском округу, по Закону о административно-територијалној подели НР Србије, Сл. Гласник НР Србије бр. 17/1947. Зато се у МИАВ налазе подаци о ратној штети за Посавски срез (налазе се у Архиву града Београда) и подаци о члановима комисије су једини са којима МИАВ располаже. (прим. аутора).

ње у Београду тражило је од Окружног народног одбора у Ваљевоу да достави податке⁸ за укупан број лица:

1. лишених живота и несталих
2. за рад онеспособљених лица
3. лишених слободе и одвођених у логоре са укупним бројем месеци трајања затвора
4. одвођених на присиљан рад са укупним бројем месеци трајања рада
5. интернираних у Немачку и Италију итд, са укупним бројем месеци трајања интернације
6. заробљеника
7. становника на територији Округа.

У напомени пише да се свака врста штете означи од кога окупатора је учињена (Немачке, Италије, Мађарске...). Ово су подаци који су се уносили у Пријаву ратне штете – **Образац бр. 2.**

Срезови су доставили извештаје али са напоменом да су подаци преузети из достављених пријава до захтеваног датума. Такође, поједини срезови су за тачку 7. уместо броја становника писали број установа на којима је причињена штета.

Преписи докумената који следе прва су званична евиденција о страдању становништва ваљевског краја у Другом светском рату. У питању су „штете” учињене над људима и људским животима. У свим срезовима Ваљевског округа наведене штете учињене су од стране Немачке.

Ваљевски срез (СНО Ваљево), водио је дугу преписку (септембар 1945 – јануар 1946) са Председништвом око доставе ових података „јер се подаци могу видети само свршених пријава за ратну штету, а поступак по тим пријавама је тек отпочео” и не желе да доставе „произвољне податке”.

<i>Рег. бр.</i>	<i>Подаци за лица на дан, 4. јануар 1946.</i>	<i>Укупан број</i>
1.	Лица лишених живота и несталих	537
2.	За рад онеспособљених лица	271
3.	Лица лишених слободе и одвођених у логоре са укупним бројем месеци трајања затвора	146 (укупно месеци: 408)
4.	Лица одвођених на присиљан рад са укупним бројем месеци трајања рада	1664 (укупно месеци: 4801)
5.	Лица интернираних у Немачку и Италију итд, са укупним бројем месеци трајања интернације	41 (укупно месеци: 637)

⁸ МИАВ, фонд: А.1.5.15. Окружни народни одбор Ваљево 1944-1947 (ОНО Ваљево), Председништво ОНО 1945, кут. инв. бр. 4, група Љ, г) – Комисија за ратну штету, дел. бр. 2160, од 18. октобар 1945.

6.	Заробљеника	123 (укупно месеци: 5820)
7.	Укупан број становника на територији Ваљевског среза	–

Подгорски срез (СНО Ваљевска Каменица), за разлику од осталих срезова, дао је укупне и појединачне податке за 19 месних народних одбора.

<i>Рег. бр.</i>	<i>Подаци за лица на дан, 17. октобар 1945.</i>	<i>Укупан број</i>
1.	Лица лишених живота и несталих	695
2.	За рад онеспособљених лица	80
3.	Лица лишених слободе и одвођених у логоре са укупним бројем месеци трајања затвора	273 (укупно месеци: 1368)
4.	Лица одвођених на присилан рад са укупним бројем месеци трајања рада	399 (укупно месеци: 598)
5.	Лица интернираних у Немачку и Италију итд, са укупним бројем месеци трајања интернације	75 (укупно месеци: 1258)
6.	Заробљеника	244 (укупно месеци: 18629)
7.	Укупан број установа на територији Подгорског среза	64

Колубарски срез (СНО Мионица) обавестио је ОНО Ваљево, Председништво да је тражене податке доставио Социјалном одељењу ОНО Ваљево 16. августа 1945, под дел. бр. 1684, тако да је поменути одсек је доставио извештај.

<i>Рег. бр.</i>	<i>Подаци за лица на дан, 22. септембар 1945.</i>	<i>Укупан број</i>
1.	Лица лишених живота и несталих	887
2.	За рад онеспособљених лица	1157
3.	Лица лишених слободе и одвођених у логоре са укупним бројем месеци трајања затвора	729 (укупно месеци: 1921)
4.	Лица одвођених на присилан рад са укупним бројем месеци трајања рада	246 (укупно месеци:)
5.	Лица интернираних у Немачку и Италију итд, са укупним бројем месеци трајања интернације	145 (укупно месеци: 2394)
6.	Заробљеника	392 (укупно месеци: 18629)
7.	Укупан број становника на територији Колубарског среза	–

Тамнавски срез (СНО Уб), по питањима, доставио је следеће:

<i>Рег. бр.</i>	<i>Подаци за лица на дан, 25. септембар 1945.</i>	<i>Укупан број</i>
1.	Лица лишених живота и несталих	331
2.	За рад онеспособљених лица	1157
3.	Лица лишених слободe и одвођених у логоре са укупним бројем месеци трајања затвора	нема број (укупно месеци: 904)
4.	Лица одвођених на присилан рад са укупним бројем месеци трајања рада	54 (укупно месеци: 89)
5.	Лица интернираних у Немачку и Италију итд, са укупним бројем месеци трајања интернације	15 (укупно месеци: 216)
6.	Заробљеника	82 (укупно месеци: 4282)
7.	Укупан број становника на територији Тамнавског среза	–

Посавски срез (СНО Обреновац), по питањима, одговорио је:

<i>Рег. бр.</i>	<i>Подаци за лица на дан, 18. октобар 1945.</i>	<i>Укупан број</i>
1.	Лица лишених живота и несталих	702
2.	За рад онеспособљених лица	165
3.	Лица лишених слободe и одвођених у логоре са укупним бројем месеци трајања затвора	145 (укупно месеци: 4949)
4.	Лица одвођених на присилан рад са укупним бројем месеци трајања рада	232 (укупно месеци: 2910)
5.	Лица интернираних у Немачку и Италију итд, са укупним бројем месеци трајања интернације	73 (укупно месеци: 3973)
6.	Заробљеника	450
7.	Укупан број становника на територији Посавског среза	36.629

Такође, тражени су и извештаји о причињеној ратној штети на школама и свим богомољама и верским установама (цркве, капеле и поједини гробови), културно-историјским предметима и штампаним и „рукописаним” списима и архивалијама. За верске установе само је Посавски срез доставио извештај у којем пише да штета није причињена током рата и да „уколико и постоји чисто је спољне природе”.⁹

За основне школе књижнице и читаонице, извештај је доставио Подгорски срез¹⁰

9 Исто, кут. инв. бр. 4, група Љ, д) – Комисија за ратну штету, дел. бр. 2209, од 27. августа 1945.

10 Исто, исто, дел. бр. 2550, од 9. октобар 1945. Више о ратној штети причињеној основним школама видети: Снежана Радић: *Културно-просветне йриликe у Ваљевском округу*, Гласник МИАВ бр. 30, Ваљево 1996, стр. 197-198.

(џрејис)

<i>Основна школа и место</i>	<i>Износ штете у динарима</i>
ОШ Горња Буковица	746.530
ОШ Доња Буковица	9.000
ОШ Гола Глава	1.100.000
ОШ Каменица	174.980
ОШ Каменица (село)	1.210.000
ОШ Лопатањ	800.000
ОШ Миличеница	151.000
ОШ Оглађеновац	251.574
ОШ Осечина	3.019.000
Осечинска народна књижница и читаоница при ОШ	150.000
ОШ Остружањ	91.898
ОШ Осладић	158.310
ОШ Причевић	1.682.800
ОШ Суводање	1.360.000
ОШ Црниљево	19.385
УКУПНО	10.924.577

Ратна штета на имовини и имовинским правима (Образац бр. 3)

За штету на имовини и имовинским правима, као мерило за процену, узете су цене артикала, животних намирница, услуга и роба у слободном промету које су важиле априла 1941. године.¹¹ Подељене су у три групе: 1. Мануфактура (цене по комаду и метру у зависности од артикла), 2. Покућство на селу (цене по комаду) и, 3. Животне намирнице и стока (цене по килограму, литру и комаду).

Прва џруја има 55 ставки и издвајамо: џемпери мушки – 100, мушке кошуље беле – 60, мушке кошуље лошије – 35, шлофијанке – 40-60, мушке гаће – 30, дечје кошуље „Боби” – 30, кутија вунице „Веверица” – 60, ћебад мала дечја – 35, ћебад велика шарена – 120, пешкири велики дебели – 45, сомот – 45, органдин – 45, женски комбинезони – 35, свила за хаљине – 40-60 и друго.

У *другој џруји* побројано је „процењено” сеоско покућство и има 28 ставки. Цене су следеће: јастук вунени – 200, јастук бели перјани – 200, губер – 400, чаршаф – 200, кревет дрвени – 400, кревет гвоздени – 300, шифоњер – 1.500, машина шиваћа „Сингер” – 5.000, астал велики дво-

¹¹ Исто, фонд: А.1.5.22. Народни одбор Среза тамнавског – Уб, 1944-1955, Среска комисија за Срез тамнавски у Убу, Пријаве ратне ште, 1945, кут. инв. бр. 1/85, без дел. бр. 1945.

крилни – 1.000, ловачка пушка – 2.000, пар мушког веша – 150, клупа сељачка – 100-150, мушке чарапе од вуне – 80, куповане чарапе у дућану, фабр. – 30, пешкир танки од платна – 10, виљушка – 5, кашика – 5, лонац – 30-60, шерпа – 30-80, кубни метар дрва за огрев – 100, кубик јапије дрвене – 500, кубик јапије, даске стругане – 800, једно седло – 2.500, један ам за коња – 1.000, једно ћебе коњско вунено – 300, једне чезе – 3000, једни кајасеви – 500 и, узде – 400.

Трећа зрупа садржи цене, не само за животне намирнице и стоку, већ и цене (руком дописане) грађевинског материјала, алкохолних пића и друго. Највероватније, цене за житарице и брашно, дате су за количину од 100 кг, јер пише: пшеница – 300, кукуруз, јечам, зоб по 200, брашно бело – 400, кукурузно брашно – 200. Исто важи и за сламу која је 50 динара и сено – 200. Остале цене су изражене по килограму, литру и комаду, па је: месо гов. – 10, свињско – 12, сир – 10, кајмак – 30, маст – 25, сланина – 30, вуна – 70, пасуљ – 4, кромпир – 3, јаје – 1, лук – 3, купус – 3, воловска кола – 5.000, коњска кола – 6.000, коњи – 2.000-5.000 (*највероватније пар*), волови – 6.000-8.000, краве стеоне – 2.000, овце сјагњене – 400, веће назиме – 300, крмача 500, дебеле свиње – 12 дин. по кг., вино – 7-8, љута ракија – 20, мед – 20, ораси – 6, грожђе – 2. За грађевински материјал цене су: цигла – 400 (1.000 ком.), исто и за цреп, килограм цемента је 50, а креча 30.

У другом документу, који је такође служио као мерило, цене су груписане онако како су их утврдили „стручњаци разних професија”: абације, кафеџије, пекари, бравари, месари, сарачи, ковачи, шустери, опанчари, колари, млинари и баштовани. На пример, пекари су овако проценили: „хлебац од 1 кгр. полу-црни – 3 динара, 100 кгр. брашна полу-белог – 300, 1 метар дрва – 8, 1 лопата за хлебац – 50, 1 пинокот – лебарник – 20, 1 корито за мешање хлеба – 300, једне теразије за мерење хлеба – 200, једно гребло и лопата – 50, један чабар за воду – 80, једна кофа и 1 лонче за воду – 40, лонац за кување – 50, један бакрач за грејање воде – 100.”

Да би се утврдио тачан износ ратне штете, Земалска комисија за ратну штету – Београд је, јула 1945, доставила СНО Ваљево табелу, односно „*Преглед вредности окупиранског новца из појединих година рата у поређењу са динаром од 5. IV 1941. год.*” у односу на „југословенски динар до замене, као и незамењен 1:1”¹²

12 Исто, фонд: А.1.5.18. Скупштина среза Ваљево – Ваљево, 1944-1967, Среска комисија за ратну штету – Ваљево, Пријаве ратне ште, 1945, кут. инв. бр. 1/1, дел. бр. 9, од 6. августа 1945.

(преглед)

Окупаторски новац	1941. г.	1942. г.	1943. г.	1944. г.	1945. г.
Недићев динар	1,00	0,35	0,12	0,07	0,05
Куна	1,00	0,50	0,12	0,03	0,007
Италијанска лира	2,63	1,50	0,80	0,50	0,30
Бугарски лев	0,625	0,40	0,20	0,15	0,10
Албански франк	16,40	10,00	5,00	3,75	2,50
Мађарски пфенг	10,00	?	4,50	3,00	1,00
Рајхс марка	20,00	10,00	4,00	1,50	0,60

Овај преглед, у виду расписа, достављен је свим среским комисијама за интерну употребу и то „само као приручник за процењивање ратне штете причињене на готовом новцу”, тако да рубрике на Обрасцу бр. 3, колоне од 4 до 9 неће попуњавати оштећеник, већ среска комисија. Скренута је пажња да се води рачуна у којој је години штета причињена јер се вредност окупаторских валута мењала из године у годину.

Текст се односи на само „незнатни део” садржаја архивске грађе пријава ратне штете током 1945. и 1946. године у ваљевском крају. Обрађена је процедура пријављивања ратне штете (пријаве – обрасци), ко су били чланови комисија, њихова надлежност, на које проблеме су наилазили, начин процене и који су подаци тражени. С обзиром, да су сачуване пријаве, скоро све у целости, њиховом обрадом и презентирањем добили бисмо податке о причињеној ратној штети у ваљевском крају, односно у добром делу западне Србије. Ова архивска грађа је изазов за истраживаче јер би сазнали колико је кућа срушено и попаљено, колико је шуме посечено, колико је стоке узето, али колико је узето сламе, сена кајмака, сира... и оно што је најбитније, колико је људи страдало (повреде здравља и тела, полног интегритета, достојанства и части, лишење слободе, пљачка радне снаге).